

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної і слов'янської філології

Курсова робота з арабської філології
на тему:

ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА (ТЕРМІНОЛОГІЯ) АРАБСЬКОЇ МОВИ

Студента групи Ар16-21
факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання
Освітньої програми: Арабська мова і література та
переклад, друга східна мова, західноєвропейська
мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.060 Східні мови
та літератури (переклад включно),
перша – арабська
Князева Альберта Ігоревича

Науковий керівник:
Доцент С.В. Рибалкін
Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ АРАБСЬКОЇ МОВИ	5
1.1. Сутність та еволюція військової термінології.....	5
1.2. Проблематика застосування та перекладу арабської військової термінології.....	9
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ У ВІЙСЬКОВІЙ ЛЕКСИЦІ АРАБСЬКОЇ МОВИ	16
2.1. Аналіз лексичних запозичень військової термінології арабської мови.....	16
2.2. Вплив глобалізації на мову: диференціація та уніфікація військової термінології	19
2.3. Тенденції функціонування військової терміносистеми	28
ВИСНОВКИ	33
Анотація	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Актуальність дослідження військової лексики обумовлена військовими конфліктами, з якими постійно зіштовхується людство у всьому світі, зокрема в Україні. Відповідно, військова термінологія як складова військової лексики розглядається науковцями як частина великої та важливої сфери життя суспільства, що відбиває технічний та організаційний аспекти справи національної оборони. Крім того, військова термінологія є основою військових дій та взаєморозуміння, тож дає змогу організовувати та проводити спільні операції, а також чітко формулювати військові команди.

Необхідність вивчення військової термінології східної мови також обумовлюється посиленням політичних зв'язків України з країнами світу, зокрема, країнами Сходу. В арабській мові військова лексика має свою історію та особливості, які стають все важливішими в контексті сучасної глобалізації і міжнародного співробітництва.

Вивчення особливостей формування й розвитку військової термінології східної мови становить інтерес не тільки для уніфікації досліджуваної терміносистеми, а й для історії мови, лексикології та особливостей перекладу. Оскільки однією зі специфічних термінологій є саме військова термінологія, лінгвістичні дослідження в цій сфері в східних мовах ще не набули значного розвитку. Наприклад, щодо арабської військової термінології, вона практично не підлягала ретельному теоретичному вивченню ні арабськими, ні вітчизняними дослідниками.

Метою роботи є визначення специфіки військової лексики арабської мови на основі аналізу іншомовних запозичень у складі арабського військового лексикону.

Мета роботи зумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність військової термінології та особливості її еволюції, встановити кореляції між військовими історичними подіями та розвитком військового лексикону;
- окреслити проблематику застосування та перекладу військової термінології арабської мови;

- проаналізувати запозичення лексичного складу військової термінології арабської мови;
- дослідити вплив глобалізації на мову та з'ясувати тенденції функціонування військової термінології;
- поглибити підхід до класифікації військових термінів в арабській мові.

Об'єктом дослідження слугує військова лексика арабської мови.

Предметом вивчення є структурні й семантичні особливості військових лексичних одиниць арабської мови.

У цій роботі ми розглянемо історичні та культурні чинники, які вплинули на розвиток військової термінології в арабській мові, а також найважливіші концепти і терміни, які використовуються у військовому середовищі арабських країн. Це дозволить краще розуміти національну оборонну політику і підвищити якість міжкультурної комунікації з арабськими партнерами в галузі оборони.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ АРАБСЬКОЇ МОВИ

1.1. Сутність та еволюція військової термінології

З огляду на швидку активізацію подій військово-політичної сфери в межах світової спільноти, постійна мовленнєва діяльність пересічного індивіда дедалі більше послуговується лексикою військової сфери, яка є досить специфічним об'єктом словника будь-якої мови, через величезну кількість різних військових термінів.

Під військовим терміном розуміють «слово або словосполучення, яке співвідноситься з певним поняттям у галузі військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ і под.) і є обмеженим спеціальною сферою вживання в значенні, регламентованим його дефініцією» [3, с. 202].

Термінологія військової галузі – це найважливіша частина військової лексики, тому потребує якісного дослідження. Поняття військової сфери та близька до неї термінологія являють собою основу для спільних військових дій та мовного розуміння між представниками різних країн. Закріплена у словниковому запасі людини термінологія військової сфери, допомагає військовим та представникам різних спеціальних підрозділів організувати та проводити спільні місії, процеси та результати яких контролюються завдяки певним командам, які всім відомі.

Терміни військової сфери – це слова та словосполучення, які відповідають поняттям військової галузі.

Військово-побутова лексика – це лексика, яка наявна у побутовій та професійній галузях, тобто об'єднує їх.

Слід зазначити, що лексика військової сфери та її терміни тісно взаємозв'язані з побутовою мовою, військові лексичні одиниці все частіше зустрічаються у словниковому запасі носія мови, незважаючи на країну його походження та діалектні відмінності, будь то Ірак чи Алжир.

У науковій літературі зустрічається також поняття «військова субстандартна лексика»: вона об'єднує різні соціально-функціональні класи слів, що

використовуються у військовій мові в неформальному спілкуванні, а саме: жаргонізми, сленгізми та сленгові фразеологічні вирази [2, 3].

Також, якщо ми розглянемо різні військові словники на наявність слів та словосполучень, які є інструментом для зображення військових понять, ми можемо виділити у ньому певні складові: термінологія військової сфери, неофіційні аналоги та найменування військових термінів та військовий жаргон. Відтак, стає зрозумілим, що певні одиниці військової лексики не зображують суб'єктивної характеристики об'єкту досліджуваної мови, а їхнє використання наявне тільки через залучення офіційної військової літератури. В більшості випадків окремі вирази наявні в усному мовленні військових і являють собою різні соціально-функціональні групи, які за своїми функціональними ознаками складаються з неоднорідних лексичних одиниць. Отже, військова лексика відбиває усі елементи сфери військової комунікації з урахуванням впливу культурних, історичних, територіальних, вузькоспеціалізованих та інших екстралінгвістичних факторів, формуючи у конкретному виразі певний словесний вияв.

Групи військових термінів розподіляють за тематичною ознакою, що відрізняє їх від класифікації загальноживаних термінів: військові команди; військово-технічні терміни; оперативно-тактичні терміни; військово-адміністративні терміни; військово-топографічні терміни; військово-інженерні терміни; військово-медичні та авіаційні терміни.

До військової не-термінологічної лексики відносяться різні соціально-функціональні групи слів, які наявні у розмовах військових у побутовому спілкуванні, і які об'єднують під терміном «жаргонізми». Наприклад, в українській мові: «кулак» (танк), «ялинка» (так називають БМП, через будову гуслі, яка залишає після себе слід ялиночки). Тобто військова лексика може бути як загальноживаною, так і виступати соціально-мовленнєвим засобом.

Військова лексика в арабській мові – це певний вокабуляр, що показує нам результат роботи зовнішніх та внутрішніх чинників в Арабському світі над її термінологію та поняттями, які ми повинні використовувати при перекладі з однієї мови на іншу, або з діалекту на літературну.

В сфері військової лексики арабської мови виділяють три основні групи:

- військова термінологія, що позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо»;
- військово-технічна термінологія, що позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо»;
- емоційно-забарвлена військова лексика, представлена словами та сполученнями, які часто використовуються переважно у військовій розмовній мові і фактично є стилістично синонімами відповідних військових термінів» [10, с. 66].

Згідно з [3], військова термінологія має наступні особливості:

- 1) Організація на багатьох рівнях, яка описує різні сфери галузі;
- 2) Наявність та робота з термінами з інших систем термінів;
- 3) Офіційність більшості термінів;
- 4) Відсутність факторів, які виділяють емоційно-експресивні ситуації.

Цікаві підходи до досліджуваних понять були Л. Нелюбіним та В. Шевчуком [3]. Вивчивши їхні погляди детальніше, а також проаналізувавши автентичний мовний матеріал, доходимо висновку: терміни, як правило, присутні у великій кількості саме у науковій літературі та статтях з військової тематики і становлять окрему «військову підмову». Згідно інформації з відкритих джерел, на яку ми спиралися у своїй роботі, не завжди йдеться про однозначний консенсус у поглядах. Так, Дж. Вандрієс прирівняв терміни до жаргонізмів, а Г. Єгебрехт зазначає, що термін дорівнює поняттю, тобто бачить це як синоніми. Проте Т. Сейворі каже про велику різницю з загальноживаними словами. Ф. Бруно та О. Есперсен обґрунтовують свою позицію про терміни як абсолютно нейтральні символи [6]. Проте на нашу думку, найважливішим у терміні – є те, що він може коректно та логічно визначати предмети, події, процеси, взаємодію у різних сферах, таких як виробництво на фабриках та заводах, наука, військова сфера, побут людини. Тому, серед вимог до того, яким має бути термін, зазначимо: оригінальність, логічність, наявність його в інших мовах, стабільність його існування та потреби у використанні.

Необхідно зосередити увагу на тому, що характерною ознакою лексики військової галузі в арабській мові є наявність емоційно-забарвлених евфемістичних слів та словосполучень, які поєднані в одному контексті різних значень одного слова чи різних слів, та можуть бути однакові або схожі за фонетичним чинником. Також серед емоційно-забарвлених об'єктів лексики військової галузі виокремимо сленг та жаргонізми. Практично всі терміни, предмети, види зброї, техніки тощо – мають свої найменування як в оригінальній мові, так і в неформальній мові та різних діалектах. Це пояснюється необхідністю мати звичні назви для об'єктів і процесів в у побуті і професійній сфері військових. Крім того, на нашу думку, сленг військової галузі сприяє об'єднанню військовослужбовців з різних класів суспільства. Серед таких важливих чинників для носіїв східних мови (зокрема, арабів), виділяємо: фінансовий стан, релігійні погляди, минуле людини, її політичні погляди та професія. Остання – дуже важлива, адже професія і побут військових є одним цілим.

Зараз військова термінологія постійно вживається носіями мови в різноманітних контекстах і весь час знаходиться в стані інтенсивного розвитку. З'ясуємо, яким чином виникають різні терміни у військовій лексиці.

Військовим терміном зазвичай виступає спеціальна назва з простою або ускладненою формальною структурою (фразою), що відповідає певному поняттю військових проблем (військова наука, техніка, військова діяльність тощо). Також ми повинні пам'ятати та чітко розуміти, що військовий словник включає в себе й номенклатурні одиниці, які утворюють перелік спеціальних найменувань, пов'язаних із певними поняттями та професійними сферами.

Відповідно, еволюція військових термінів обумовлена розвитком самої військової справи. Наприклад, сучасна армія (збройні сили), що організована в дивізії, корпуси, батальйони або інші формування, та навчена підкорятися наказам в ієрархічній структурі з чітким ланцюжком підпорядкування та існує для захисту держави, структурно й лексично відрізняється від першої регулярної армії османських яничар [1].

Окрім розвитку військової справи як фактору еволюції військових термінів суттєву роль відіграють запозичення, зокрема, з турецької мови до арабської. Це

пояснюється тим, що у структурі феодального суспільства на Сході армія завжди займала особливе місце через військове походження самої феодальної системи. До цієї ж системи належав і Османський Єгипет [4].

Відтак, в арабській мові багато адміністративних та військових термінів, найменувань та назв (офіційних організацій, військових частин, звань керівних осіб тощо) були турецького походження. Араби запозичили багато назв зброї в османів, фактичних володарів Середземномор'я. Наприклад: «найзакун» – «найза» (спис), «табанджатун» – «тапанша» (пістолет). «Давньоазербайджанське слово «тапанца» (ляпас по обличчю), що сходить до дієслова «стукати» (бити, дати ляпаса, відштовхнути, відштовхнути) зазнали семантичної трансформації та набули вжитку у сучасності» [19, с. 26].

Також лексика термінів дуже сильно відрізняється від «нижчої» лексики, яка має у собі лексичні та фразові одиниці, об'єднані інформацією про сферу неофіційного спілкування між військовими з різних арабських країн. Окрім цього, серед глобальних викликів сучасності, з якими зіштовхується людина, є постійні військові конфлікти у різних країнах Арабського світу, тож військові терміни знаходяться практично в повсякденному обігу.

Робота з літературними джерелами [11, 14] дозволяє зробити висновок, що лексика військової сфери є дуже комплексною системою, зокрема, в арабській мові, яка має в собі поняття та терміни, які пов'язані як з побутом військових, так і з їхніми безпосередніми цілями на службі. Особливо це видно у військовій лексиці арабської мови через величезну кількість діалектів.

1.2. Проблематика застосування та перекладу арабської військової термінології

Термінологія арабської військової галузі поки що не є достатньо вивченою дослідниками. Та прогресуючий розвиток відносин між Україною й Арабськими Державами у військовій галузі є причиною завдання для арабістів у потребі глибшого вивчення нюансів перекладу арабської лексики та її термінів у військовій сфері. Через це ми зіштовхуємося із необхідністю якісного осмислення проблем, які трапляються перекладачеві при роботі з військовою лексикою.

Слід визначитися зі змістом перекладу, тож розглянемо дефініції перекладу, за різними вченими. Так, О. Ахманова [9] під перекладом розуміє передачу засобами іншої мови інформації в тексті, Г. Колшанський [15] вважає переклад є одним із «найважливіших видів комунікативної діяльності, що орієнтується на повну й адекватну передачу мови-оригіналу, що містить всю сукупність імплікацій мовного, соціального і культурного плану». На думку А. Фьодорова, «перекласти – означає висловити ясно і правильно засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови» [15, с. 142].

Аналізуючи згадані визначення, розуміємо, що перекладацька справа тлумачиться як певна розумова і фізична діяльність, що здійснюється драгоманом. Велика кількість дослідників вважають, що переклад – це процес, саме тому вже традиційним явищем стала диференціація термінологічних словосполучень: «переклад-процес» і «переклад-результат».

Також, можна розуміти переклад як певний іншомовний варіант оригіналу, тобто кінцевий продукт роботи перекладача, – наприклад, надрукована на аркуші сукупність тексту, націлена на передачу змісту іншими мовами, при збереженні змісту і великому відсотку оригінальності. Терміни військової сфери, також само як й інших галузей – наукової або технічної, відносяться до побутових нашарувань лексики, проте від інших систем термінів така лексика відрізняється тим, що в неї багато спільного із загальноживаною, побутовою лексикою. У військовій справі регулярно з'являються нові службовці, і саме через це система термінів військової галузі, у порівнянні з терміносистемами інших сфер, має ширше коло обігу. Ба більше, система понять у сфери військової освіти рухається у напрямку постійних змін, зумовлених близьким перетином військової галузі з промисловістю. Постійний прогрес й оновлення типів військової техніки потребують використання сучасних методів контролю та управління бойовими діями, і це є причиною заміни сталих існуючих тактичних термінів та прийомів на використання та розроблення нових. Кожна зміна у військовій галузі, у зброї й іншій амуніції, зрештою, отримує своє відображення у терміносистемі військової галузі.

Найбільші відмінності у лексичному і семантичному напрямках між арабською й українською системами термінів простежуються у сфері синонімів. Наприклад, в українській термінології військової галузі, терміни які є синонімами – зустрічаються дуже рідко, проте в системі арабських військових термінів, синоніми є однією з найбільших проблем для перекладачів та військових з різних країн. Гарним прикладом для цього може бути термін “напад”, який налічує з десять арабських варіантів: هُجُومٌ، غُدْوَانٌ، هَجْمَةٌ، سَطْوٌ، مُهَاجِمَةٌ، كَرَّةٌ، إِعْتِدَاءٌ، غَزْوٌ، دَهْمٌ، غَارَةٌ

Наявність такої синонімії у військовій сфері арабської мови пояснюється різними чинниками, серед яких згадаємо найважливіші: декілька варіантів терміну в Арабській літературній мові, різні мови запозичення (Англійська, Фарсі, Турецька), наявність літературного і розмовного варіантів для одного поняття, використання старого терміна і його сучасного аналогу для позначення того ж явища.

В якості прикладу наведемо декілька варіантів для класифікації синонімічних термінів:

1) терміни, які сходяться у значеннях: – رَامٍ مُتَرَضِدٌ مَاهِرٌ، رَامٍ قَنَاصٌ، «снайпер»;
، فِدَائِيٌّ نَصِيرٌ – «партизан»;
، إِنْ سَحَابٌ تَرَاجِعٌ – “відступ, відхід”;

2) Розкриті, або закриті у виді аббревіатур : – كِتَيْبَةٌ «ВМС»; الْبَحْرِيَّةُ الْفُؤَاتُ – «бригада зв’язку»;
الإشارة – الإِشَارَةُ ك – الإِشَارَةُ ك

3) Терміни, які мають одне значення, але різні походження: دَبَابَةٌ (арабський варіант), تَانِكٌ (Іншомовний, англійська мова) – «танк»;

4) Терміни які мають одне значення, але мають територіальні різновидності:
أَوَّلٌ جُنْدِيٌّ (загальноарабський варіант), – عَرِيْفٌ وَكِيْلٌ (Єгипетський діалект) – «єфрейтор»
الإِشَارَةُ فُؤَاتٌ (загальноарабський варіант) – خَرْطُوشَةٌ (Єгипетський діалект) «гільза»;
(загальноарабський термін) – الْمُخَابِرَةُ فُؤَاتٌ (Діалект з Іраку) – «сили зв’язку».

Усі ці варіанти, не дивлячись на одне значення, не є фіксованими, маємо на увазі - підміну в певних текстах на свої синоніми. Вони здатні буди різними всього за деякими ознаками:

1) за інваріантністю, тобто спроможністю грати свою роль у розробленні багатьох термінів, таких як: الْقِتَالُ عَلَى "تَدْرِيب" – «військова підготовка»

2) за лексичною пластичністю, простими словами – спроможністю об’єднуватись з іншими лексичними одиницями, аналогічно до синтаксичних законів побудови речення, наприклад: العدو لدفاع الأمامي الحد بمهاجمة الفصييلة تقوم – «група штурмує передній рубіж оборони супротивника» не маємо можливості замінити термін مهاجمة на هجمة.

3) за популярністю вживання, наприклад, термін “наступ” може бути зображений варіантами تَقَدَّمَ i هُجُومٌ. Наприклад, в іракських контекстах частота цих варіантів у певному значенні майже одна й та ж сама, але в єгипетських контекстах другий термін не є популярним у використанні та зустрічається дуже рідко.

Багатозначність – дуже поширений процес у мові арабів, особливо у військовій сфері. Наприклад, багатозначними ми можемо називати терміни, які відносяться до однієї системи термінів. А. Суперанська вважає, «полісемія – це факт одного поля, хоча усередині свого поля термін прагне до однозначності» [15, с. 143].

Військова термінологія арабської мови не стала винятком і не змогла убезпечити себе від багатозначності, наприклад, термін لَوَاءٌ поряд зі значенням «генерал-лейтенант» (військове звання) має і інше значення «бригада» (підрозділ); термін جُنْدِيٌّ поряд зі значенням «рядовий» (військове звання) також має значення “військовослужбовець”; термін تَسْلِيحٌ окрім значення “озброєння”(процес) має ще й значення “озброєння” (зброя)» [16, с. 146].

Побутує поширена думка, що термін не може собою позначати різні поняття, так само не можуть різні терміни використовуватися для позначення одного й того самого концепту – це створює термінологічну плутанину. Тут на допомогу приходять омонімія – лінгвістичний процес, характерний як для лексики мови взагалі, так і для термінології. Зокрема це явище представлено в термінології випадками, коли один і той же термін може входити в різні термінології даної мови, що являє собою між наукову термінологічну омонімію [17, с. 52].

Фактична присутність численних термінів-омонімів у арабів пояснюється тим, що людина не схильна до запам’ятовування зайвих лексичних одиниць, тож наявність одного терміну в трьох або чотирьох сферах – є абсолютно нормальною ситуацією. Таким чином, слово خَصْمٌ відоме для економістів, як «знижка», а людина з армії знає

його як «противник, ворог»; також іншим прикладом є *مُسَدَّسٌ* для людини, яка пов'язана з математикою, це відоме як геометрична фігура «шестикутник», але військові знають його як «револьвер»; фінальним прикладом є слово *عِصَابَةٌ* лікарі звикли розуміти це як «бинт», але військові знають його як «партизанський підрозділ».

Зазначимо: відмінності між термінами військової галузі в різних країнах арабського світу бувають настільки істотними, що можливість якісно розуміти про що йдеться – подеколи знижується до критичного мінімуму. Через це багато арабських військових підручників та писемних матеріалів використовуються лише у межах країни, де їх видано. А вищі військові навчальні заклади здатні випускати офіцерів лише для власних армій. Тож, якщо там і навчався представник іншої арабської держави, то при поверненні додому йому потрібно пройти спеціальну перепідготовку, яка не відрізняється від тієї, котру проходять іноземці. Офіцерський склад, який отримував кваліфікацію в іншій державі Арабського світу, дуже часто не в змозі розуміти певні терміни і вимушений просити допомогу у тих, хто знає ці слова і розуміє про що йдеться.

Різні терміни у складі термінології військової галузі у багатьох арабських державах знаходять свою роль у кожному куточку цієї сфери. Вони наявні у назвах органів керівництва і командування, в оперативно-тактичних аббревіатурах і термінах стратегії, амуніції, військових чинів.

Наведемо яскраву ілюстрацію відмінностей у термінах, що використовують носії Сирійського та Багдадського діалектів арабської мови (табл. 1.1):

Таблиця 1.1: Компаративний аналіз термінів військової галузі

Сирійський термін	Іракський термін	Значення
بَالِيسْتِي صَارُوخ	الدَّفْعِ ذَاتِي صَارُوخ	балістична ракета
مُحَارِبَةٌ	كِفَاح	боротьба
حَوَامَةٌ	سَمْتِيَّة طَائِرَةٌ	вертоліт
قَذَاف	القَوَسِ مِذْفَع	гаубиця
مَسْدِد	رَام	навідник
قِيَادَةُ مَرْكَزِ النَّيْرَانِ	عَلَى سَيْطَرَةٍ مَرْكَزِ النَّارِ	пункт управління вогнем
قَوَانِصُ / قَانِصُ	الصَّوْلَةِ مِذْفَع	самохідна артилерійська установка
قَنَاصَةٌ بِنْدُقِيَّة	قَنَاصَةٌ	снайперська гвинтівка

Постійний процес поширення різних скорочень назв у військовій справі є дуже некомфортним аспектом для перекладача. Однак наразі це є актуальна характеристика становлення терміносистеми військової галузі в українській та арабській мовах. Відносне збідніння терміносистеми військової галузі в арабів, у порівнянні з мовою українців, описується автохтонними дослідниками як «певна нестабільність, «диференціація через різне місцезнаходження» тощо.

Стосовно першого, то протягом останніх років у державах Арабського світу виконується робота з закріплення певних військових скорочень: упроваджуються спеціальні словники для військовослужбовців, розробляються додатки до військових законів і правил, які потребують використання скорочень для зручності. Водночас, усі названі приклади являють собою швидше рекомендацію, а не зобов'язання. Як результат, майже в кожній з держав Арабського світу поруч зі звичними арабам і постійно вживаними варіантами скорочень можна зустріти велике число оказіональних, нестабільних аббревіатур. Також можливі випадки, коли для позначення одного явища використовуються різні скорочення.

Щодо другого, то диференціація через місцезнаходження пояснюється використанням різних, залежно від держави, скорочень одних і тих самих термінів. Наприклад, слово إستِلاَع – «шпіонаж» – в Каїрі скорочується як سَطْع , а в Багдаді – دِبَابَةٌ.

Висновки до Розділу I

Проблеми перекладу текстів і термінів військової сфери сучасної арабської мови стосуються лінгвістичних нюансів, які включають в себе синонімію, полісемію та омонімію. Більш за це, деякі труднощі для перекладачів створюють територіальні відмінності у військовій лексиці, так як наявні військові терміни у виді абревіатур. Також проблемою є відсутність спеціальних арабо-українських та україно-арабських словників, котрі могли би значно допомогти драгоманові, який працює над перекладом військових текстів та термінів, що зустрічаються на цьому шляху.

РОЗДІЛ 2. ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ У ВІЙСЬКОВІЙ ЛЕКСИЦІ АРАБСЬКОЇ МОВИ

2.1. Аналіз лексичних запозичень військової термінології арабської мови

Як відомо, не існує мови, яка б могла існувати без запозичень. Протягом усієї історії розвитку мов спостерігається перехід слів з однієї мови до іншої. Тобто, запозичення.

Отже, важливість цього питання безсумнівно пов'язана із необхідністю системного дослідження процесу запозичень в арабській мові, надто у військовій термінології. Огляд певних особливостей формування арабської військової термінології становить неабиякий інтерес не лише для уніфікації досліджуваної системи термінів та їх значень, а й для історії арабської мови та вивчення лексикології арабської мови.

Е. Сепір вказував на необхідність дослідження запозичень у зв'язку з проблемою вивчення міжкультурної комунікації представників різних народів [14]. Не можна не погодитися, бо як арабісти, ми знаємо, що в жодній мові світу словниковий склад не обмежується лише власними автохтонними словами. Особливо, в нашій барвистій арабській мові. Та пам'ятаємо, що для розвитку кожної мови процес запозичення слів з інших мов цілком закономірний і є абсолютною нормою.

У різних мовах на різних етапах їхнього розвитку наявна певна кількість іншомовних запозичень, тому що запозичена лексика віддзеркалює факти етнічних контактів, соціальні, економічні і культурні зв'язки між мовними колективами. Це пояснюється тим, що з давніх-давен, коли представники різних країн та культур встановлювали безпосередні зв'язки між собою (торгівля або війни), і закінчуючи сьогоднішнім, епохою глобалізації, усі людські зв'язки та відносини знаходять відображення в наших мовах. І це все залежало, залежить і буде залежати від зміни характеру і умов встановлених контактів, постійно змінюється і відношення узусу до іншомовних запозичень і, як наслідок, ступінь їхнього освоєння та асиміляція. Саме

тому велику популярність у різних сферах у країнах Арабського світу займають запозичені з англійської мови відповідники.

Таблиця 2.1

Приклади запозичень у старому і новому варіантах

Українська мова	Арабський варіант (старий)	Арабський варіант (новий)
Телефон	هاتف	تلفون
Торговий центр	مركز تجاري	مول
Машина (авто)	سيارة	ماكناة

Перший стовбець подає слова, написані українською мовою, другий – більш традиційний арабський варіант, третій – більш популярні слова, які набувають більшої популярності у наші дні. Отже: - Телефон (Гатиф – тільфун) – Telephone (бачимо явне запозичення слова з англійської мови). - Торговий центр (Маркяз Тіжарій – му:ль) – Mall (те ж саме запозичення з англійської мови). - Машина (Сайяра – макіна) – Machine. Можна навести деякі аргументи щодо суперечливості цього твердження, але, як було зазначено вище: при культурному обміні різних народів, у кожній арабській країні, люди можуть використовувати різні слова. У випадку нашого дослідження слово «машина» стало частиною вибірки, адже була змога провести консультацію з носіями мови, котрі мешкають у Тунісі, і наголошують на більш поширеному варіанті «макіна», замість літературного «сайяра». Ще одним цікавим прикладом запозичень є те, як у туніських родинах діти звертаються до своїх батьків (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Приклади запозичень у діалекті

Українська мова	Арабська мова (фусха)	Туніський діалект арабської мови
Мати	أم	ماما
Батько	أب	بابا

Простежується явна транслітерація з французької мови, яка міцно закріпилася у туніському суспільстві.

Лексика військової галузі в арабській мові також відчула на собі вплив запозичень з іноземних мов. Можна пояснити це тим, що до сфери військової галузі долучалися великі маси людей, і ця термінологія отримала широку сферу вжитку.

Слід виділити лінгвістичні та екстралінгвістичні причини запозичень військових термінів. До лінгвістичних чинників запозичення зарахуємо «відсутність в арабській мові еквівалента для позначення нового поняття і потреба в його номінації, необхідність розмежування змістовно близьких понять, потреба в спеціалізації понять, тенденція до економії мовних засобів і використання одного запозиченого слова замість описового обороту або термінологічного словосполучення, неможливість утворення похідних від споконвічних термінів» [14]. Тому, на початку появи військової справи у арабів, військова система термінів їх мови була найбільш доступною для переходу в неї запозичень з інших. Це пояснюється тим, що військова наука того часу перебувала у стадії формування, араби постійно зіштовхувались з великою потребою у позначенні нових понять. Тому, в ті часи до системи військових термінів увійшло багато запозичень із перської мови. До прикладів слід додати: رصاص – кулі, та خنجر – кинджал. Але не менше значення у збагаченні військової системи термінів зайняли запозичення з арамейської мови, : حَمَقٌ «цівка». Щоправда кількісно перських запозичень таки більше, до них, зокрема, належать:

Таблиця 2.3

Запозичення з перської у арабську

Переклад	Запозичення з перської у арабську
Гільза	خرطوشة
Пістолет	طَبْنَجَة
Лінкор	بارجة

Також, у часи Османської Імперії активними були відносини між арабською та турецькою мовами, звідки до арабської військової терміносистеми потрапили деякі тюркізми. І навпаки: до турецької мови з арабської надійшла велика кількість

лексичного матеріалу, який отримав нову семантичну і граматичну інтерпретацію у мові тюрків. Саме тому, серед військових запозичень з турецької мови виділяють два пласти: тюркську лексику й арабську, адаптовану до фонетичної та морфологічної системи турецької мови. Простежується це у системі військових посад (звань):

Таблиця 2.4

Приклади запозичень системі військових посад

Українська	Арабська
Лейтенант	ملازم
Маршал	مارشال
Генерал-майор	لواء

Щодо сьогодення – ми розуміємо, що країни Заходу дедалі більше приносять щось нове до арабського світу. Починаючи демократією, а закінчуючи популярними запозиченнями до арабської мови. Це відбувається не тільки у побуті, як з торговим центром, телефоном, або нафтою. Це також відбувається й у військовій сфері. Тобто, «англомовні запозичення часто входять до лексичного складу арабської, відбиваючи специфічні поняття реальності. У військовій терміносистемі процес запозичення з англійської мови можна простежити на наступних прикладах: «гаубиця» يز زوئته, «тактика» تيكتكت, «катер» شئل, «танк» «تَانك» [16].

Отже, запозичення є не просто переходом слова та його значення з однієї мови до іншої, це є процесом ознайомлення з системою мови, додаванням до її лексико-семантики та прийняттям законів її розвитку. Щоб стати словниковою одиницею, нове запозичення, яке входить до нашої мови з чужої, зобов'язане закріпитися в новій для себе середі, входячи до фонетичної системи і, обов'язково, відчуті граматичні адаптації до нової мови.

2.2. Вплив глобалізації на мову: диференціація та уніфікація військової термінології

Сам термін «Глобалізація» вже запозичений з англійської. «Globalization» – те, що розходитьсь всім світом. Тобто, це певний процес інтеграції та уніфікації. Тому зараз визначення сучасності людства як «ери інформації» вже стало чимось

звичайним для нас, це словосполучення знайшло своє місце у повсякденній мові і використовується як синонім до поняття «теперішній час». Однак перехід людства до «інформаційної ери» потребує набуття людством цілком певних ознак, які пов'язані із значним поширенням інформації, великою кількістю каналів її донесення до слухача, впливом її змісту і впливу на усі сфери життя людства, світосприйняття людей і прийняття певних рішень можновладцями. Інформація відіграє в житті будь-якої людини винятково важливу роль. Однак у другій половині двадцятого століття відбулась якісна зміна у обсягах і формі обміну інформації, яка передається від однієї людини до іншої: урізноманітнилися шляхи способи обміну інформацією, ускладнилася система прийняття рішень, полегшився доступ до нових альтернативних джерел інформації. Збільшення кількості джерел інформації, часу її надходження і можливостей її первинного опрацювання висувають вимоги до швидкості прийняття рішень: ситуація в змозі різко змінюватися, і це дуже швидко помітно, і вчасний вплив на ситуацію потребує швидкого реагування.

Таким чином, уявимо епоху середньовіччя, як пливуть по світу кораблі. Вони приходять до портів Магрибу, або Олександрії. І як же назвати цікавий білий порошок та чорні ароматні зерна? Як зробити так, щоб назва була єдиною в усіх країнах, щоб потім інші представники мого народу могли приплисти до цього порту та купити там саме те, що купуємо сьогодні ми? Так. Глобалізація. Цукор та кава. Див. порівняльний аналіз з таблиці нижче:

Таблиця 2.5

Приклади уніфікації мови

Українська	Англійська	Турецька	Арабська
Цукор	Sugar	şeker	سكر (суккяр)
Кава	Coffee	Kahve	قهوة (каг`уа)

Отже, простежується результат глобалізаційних процесів – такі слова можна назвати запозиченнями, проте, на нашу думку, запозичення це і є процес глобалізації, тобто звичайний діалог культур.

У період глобалізації, коли людина чує вираз «діалог культур», вона одразу думає про діалог заходу та сходу. Але саме цікаве те, що під «Схід», ми не маємо на увазі Індію, Китай, Японію, Іран, або Арабські країни, які відрізняються між собою не менш, ніж відрізняються західної культури. Під словом "СХІД" при розгляданні проблеми діалогу культур, скоріш за все, ми маємо на увазі деяку абстрактну «незахідну культуру». Така ситуація дуже добре ілюструє наше побутове мислення, коли в Європі ми порівнюємо себе з арабами і кажемо: «ми / вони», « у нас / у них».

Пояснюючи це з більш професійної точки зору, ми прийдемо до схеми класичного мислення, яке виглядає як ланцюжок: «теза – антитеза – синтез». Пояснюємо це як, «логіка діалогу вказує на боротьбу тези – «заходу», та антитези - абстрактного «сходу». Особливістю культурної картини сучасного світу є зближення різних народів з усіх куточків, що розвиває діалог культур, так і наявність великих проблем, які ми можемо назвати глобальними. Викликів для існування людства, які ми в змозі побороти лише за допомогою наших спільних зусиль. Зусиль представників усіх культурних середовищ. Ця глобальна загроза є як однією з причин діалогу культур, так і своєрідною «мовою» такого діалогу, фактором, який об'єднує учасників цього діалогу, це вказує їм на спільне, що існує між ними. Цей період у розвитку людства проходить паралельно з революційними і технологічними змінами, за якими йдуть економічні, соціальні і політичні зміни.

У процесі побудови діалогу між різними культурами, в рамках кожної, що бере участь у діалозі, цивілізації формуються певні схеми і процеси, що покращують становище, яке полегшує розширювання зв'язків з іншими культурами. Набагато швидше та легше сприймати інформацію, що в цьому ж процесі знаходяться усі чинники для побудови загальної взаємодії. Отже, чим більша участь нашої культури в процесах світової комунікації між різними культурами, тим краще поліпшується її здатність до цього діалогу, адже в процесах комунікації такого типу культура поглинає в себе нову інформацію з її новим змістом. Подеколи бере його його у партнерів, іноді ж формує зміст з власного матеріалу для того, щоб забезпечити більш ефективну культурну взаємодію між культурами. Люди завжди користувались та користуватимуться різними мовами.

Тут ми маємо на увазі те, що більш глибоке та важливе ніж звичайне спілкування. Так як мова формувала, формує та буде формувати новий світ, у якому живуть люди ,я яких є свої рідні мови. Для розуміння, як по-різному кожна з мов зображує картину, а точніше, займає одну з найважливіших ролей під час творення свого світу, достатньо лише перелічити слова, які є у будь-якій мові. Однак кожне з них має свій неповторний зміст. Наприклад: “я”, “ти”, “нас”, “хто”, “так”, “ні”, “жінка”, “чоловік”, “зірка”, “вода”, “ніч”, “земля”.

Таких істотних слів існує не більше трьох сотень. Саме ці слова і є фундаментом кожного «свого» світу для певної мови, у якому ми насправді живемо. Сьогодні у світі існує близько 6000 мов, половина з – у Новій Гвінеї. Натомість більшість людства розмовляє заледве п'ятьма – шістьма мовами. Однак, людство живе у 6000 мово-світів. Кількість цих світів на наших очах катастрофічно зменшується. Відтак, зменшується й ареал існування, в якому мешкає людство. Мови завжди помирили. Баскська, єгипетська, китайська, грецька, гебрайська, латина, санскрит і тамільська існували більше 2000 років, але наразі швидкість зникнення мов зростає і сягнула показника – 10 мов на рік. З одного боку, людство розбудовує найуживаніші мови [13, с. 46].

Серед найуживаніших мов світу, своє міцне місто займає саме арабська мова, яка є однією з найбагатших мов, вона постійно розвивається в усіх різних напрямках. Побут, наука, культура і також військова галузь. Бо без розвиненого військового сектору, країни просто не існуватиме. Тому не існуватиме її мови, культури та світу нації.

Арабська (Фусха) є мовою країн із різним державним устроєм і різним рівнем економічного розвитку. Але мовою побуту в цих країн є діалект (Сирійський, Туніський, Марокканський. Як нам відомо з історії, багато арабських країн були колоніями впливових світових гравців, тому в багатьох з них державною мовою є англійська (Ірак, Єгипет, Судан, Ємен), або французька (Сирія, Ліван, країни Арабського Магрибу), або італійська мова (Лівія). І як ми розуміємо, це не могло не відобразитись на арабській літературній мові. Найпомітніша лексична диференціація може бути помітна у термінології, особливо військовій. І де-інколи, різниця між

певними термінами військової лексики є настільки великою, що перекладачі розуміють сам термін тільки через контекст. Отже відмінності у термінології військової сфери можуть становити неабияку небезпеку, так як залежність лексичного значення певного терміну досить обмежена від контексту.

Важливою передумовою для успішного спілкування між перекладачами та носіями діалектів, є впорядкування, гармонізація й уніфікація спеціальних лексичних одиниць. Але, ці процеси можливі за умови чіткої систематизації окремих термінологій, опису зв'язків між окремими елементами систем та їх логічного впорядкування [17]. Отже такі знання є необхідними, якщо ми збираємось працювати з термінологією. Ознайомлення з арабською військовою термінологією дозволяє точно зобразити сучасну картину військової терміносистеми в арабській мові як таку, що тісно пов'язана з глибинними процесами інтелектуальної діяльності людини, і це знаходить відображення у формуванні засобів вираження, в моделях та правилах її організації.

Як відомо, відмінності в термінології впливають на усі сфери буття, бо вони пов'язані між собою (наука, культура, медицина, військова сфера). Через це ми розглядаємо уніфікацію наукової термінології як один із найважливіших етапів на шляху до арабської єдності.

Наприклад, під час написання нашої роботи, ми з'ясували, що науковець Джаміль Джабр запропонував доручити завдання уніфікації арабської термінології Лізі арабських держав. Він аргументував це тим, що за її ініціативою можливо скликати міжрегіональні наукові конгреси з кожної галузі. Для того, щоб уніфікувати різноманітні терміни на раціональній основі. Важливе значення могло б мати створення своєрідної вищої академії, вона могла би зібрати до купи зусилля провідних лінгвістів, письменників, перекладачів, та відомих вчених з різних арабських країн. Вчені з цієї академії могли б спільно працювати над потрібною системою й контролювати виконання їх рекомендацій» [17, с. 52].

Отже, ми бачимо, що багато арабських вчених концентрують свої думки на рішенні, що відповідь на питання науково-технічної термінології полягає в її уніфікації з допомогою сучасної арабської літературної мови. У цьому процесі

виділяються два шляхи, з допомогою яких можливо працювати у позитивному напрямку під час пошуку відповіді на проблемне питання уніфікації термінологій. Перший містить повільну і поступову роботу над арабізацією навчання. Йдеться про запровадження викладання арабської мови на абсолютно всіх етапах навчання. А інший варіант пропонує чітке визначення різних способів термінотворення та швидку організацію роботи над укладанням словників для уніфікації термінів. Збагаченню різних словників неологізмами, з огляду на нагальну потребу, протиставляється цілеспрямована словниково-термінологічна робота, якою займаються спеціалізовані групи чи окремі вчені, ми звикли називати їх лексикографам. Вони знаходять та підбирають терміни для нових понять. Найвищими професіональними й авторитетними серед лінгвістичних центрів є три академії, які працюють з арабською мовою – Каїрська, Дамаська і ще одна у Багдаді. Завдяки розмовам з викладачами нашого університету нам відомо, що найважливішу роль цьому важкому процесі зі створення та підбору сучасних термінів відіграє Каїрська академія арабської мови. Також, спираючись на лекції та дискусії щодо синонімів в арабській мові, ми з'ясували, що в Рабаті (Марокко) працює Бюро арабізації, яке є координаційним об'єктом при Лізі арабських країн, Як можемо зрозуміти, його основне завдання – уніфікація термінів. Трохи подумавши над цим фактом, ми прийшли до висновку, що головною задачею академії є очищення літературного словника від запозичень і діалектизмів шляхом створення їх еквівалентів в арабській літературній мові. Також, бажано взагалі не використовувати різні діалектні запозичення. Таке ж саме лінгвістичне підґрунтя мав процес, який був зроблений для розроблення нової термінів у різних сферах. Бажання оновлення словників за допомогою архаїчної лексики, оновивши старі терміни новими значеннями або розроблення на їх основі нових. У багатьох випадках вони виявилися марними. Це підтверджується тим, що «академічні неологізми, які зазвичай публікувалися великими списками, майже не знаходили народного визнання, залишалися маловідомими і не могли витіснити еквіваленти, які широко використовувалися засобами масової інформації, не тільки тому, що їх реальне наповнення не відповідає вимогам народного смаку, й тому, що

заново створені слова здаються штучними, архаїзують словник, а не оновлюють його» [17, с. 54].

Значна увага у світі арабів завжди приділялася військовій сфері, особливо ж гостро постало питання її створення та уніфікації після 1967 року. Коли арабські країни були вимушені разом організувати відсіч ізраїльським агресорам. Також в 1965 р. на засіданні в Академії арабської мови у Багдаді запропонували створити спеціальну комісію з військових спеціалістів, вони повинні були працювати з уніфікацією термінів у військовій галузі. Після прийняття цього рішення Лігою Арабських Країн, була створена комісія, яка займалася уніфікацією термінів в арабській військовій галузі. Ця комісія була очолена генералом Махмудом Шит Хаттабом, він був автором різних досліджень у сфері арабської військової термінології. Занотовуючи необхідність в уніфікації термінів, він наголошував на такі проблеми:

- відмінність у термінологіях військової галузі настільки великі, спричиняє відсутність взаєморозуміння між військовими різних рівнів з усіх арабських країн;
- будь-яке військове видання дозволене до використання тільки у якійсь певній арабській країні
- військові університети та інші заклади освіти певної арабської країни випускають військових тільки для своєї армії.

Але якщо у певному військовому університеті отримав представник іншої арабської країни, то з поверненням на батьківщину він забов'язан пройти базову перепідготовку, яка, зазвичай, відрізняється від тієї, що проходиться курсантом іноземного військового навчального закладу. Військові, які проходять професійні навчання в армії іншої арабської країни, не в змозі зрозуміти багатьох військових термінів і тому вони просять допомогти за роз'ясненнями у військових цієї армії. Але ця група контролерів розпочала свою роботу лише у травні 1967 року, де факто. І вже в тисяча дев'ятсот сімдесятому році у світ вийшов англо-арабський словник уніфікованими термінами для військової галузі, який включає в себе приблизно 80 тисяч термінів з організації, озброєння та тактики сучасних армій арабського світу. Після релізу цього словника, фахівці провели додаткову роботу та розробили його

французько-арабський варіант, який включає в себе сорок тисяч термінів. Вони зображують інтерес до арабської лексикології так як саме в цих словниках більш за все та чіткіше за все відображені певні процеси роботи над модернізацією арабської мови в термінології, спроби вирівняти її за лексичними стандартами інших мов, розроблюючи певні аналоги для загальних й термінологічних лексик інших мов, які не мають аналогів в арабських словниках. Природним є те, менший обсяг такого словника відповідає вищому рівню різних лексичних процесів та одиниць, які запропоновані лексикографічно, також збільшення прямих лексико-семантичних паралелей.

У передмові до «Англо-арабського словника уніфікованих термінів» міститься інформація про те, що «Комісія під час створення словника ставила за мету створити уніфіковану військову термінологію на основі сучасної арабської літературної мови при рішучій відмові від запозичень – як іншомовних, так і діалектних» [16]. Ще до нього не увійшли терміни, які створені на базі архаїзмів, і транслітерації та переклади іншомовних термінів могли бути допущеними дуже рідко, у крайніх випадках. Під час аналізу та прийняття терміна з деяких діалектних синонімів обирали той, що є найпопулярнішим в арабському світі. Саме тому ми можемо з'ясувати чому перекладачі так негативно ставляться до словників з запозиченнями. Ще занотуємо те, що популярною думкою є те, що запозичення є одним з найбільш впливовим процесів забарвлення сфер та їх термінів в усіх мовах. Також фактом є те, що вчені ще не зустріли самотні мови, становлення яких проходило би в ізоляції від зовнішніх контактів. Бо запозичення ж є результатом контактів носіїв різних мов та діалектів.

Наприклад, Єгипет має найбільш близьку співпрацю із західними країнами, якщо зіставляти із іншими державами арабського світу. Додатковим фактом є те, що серед місцевої молоді популярна своя мода на все що є іноземним, тому це і відображується та проявляється у її словниковому складі. Якщо подивимось на Сирію, то сирійці дотримуються усього національного, а найбільш важливим фактором є те, що Сирія традиційно очолює рух панарабізму серед арабських країн.

На практиці ми можемо побачити, що чисельність діалектних запозичень в військовій термінології Єгипту дуже велика. Та заміна їх зіштовхується з великими

проблемами. Чинником цього є особлива роль сфери військовою галузі серед інших частин життя людей, так як через необхідність в постійній армії, до армії залучається велика кількість людей. Якщо ще привертати увагу на військову освіту населення, то стає ясным, що лексика військової сфери зазнає великого впливу через діалекти. Саме тому і спостерігається тверда відмова від запозичень у військовій галузі. Тоді як прагнення Уніфікаційної комісії включати в сферу вживання лише терміни, які розроблені на базі сучасної арабської літературної мови, не допомагає побороти проблему уніфікації. Більш того, відбір термінів, які розроблені на мовній основі арабської мови, став причиною того, що термінологія, яка використана у словнику, є дуже близькою до військової термінології сирійського діалекту, а не до єгипетського, який включає значно більшу кількість запозичень.

Отже, питання уніфікації військових термінів, які використовуються в арабських державах, не можна вважати розв'язаним із розробленням словника військових термінів, які є уніфікованими. Військову термінологію арабської мови можна опрацьовувати через певний ряд причин, тому їй необхідно розглядати як таку, яка поки що тільки формується та перебуває у стані творення та набуття певної картини, що неминуче викликає суперечності.

Головна проблема – не у розробленні термінів, а в їхній уніфікації та функціонуванні. Великий обсяг слів арабської лексики та велика забарвленість словотвірних типів і моделей іноді стає причиною певної строкатості в термінології сучасності, також і у військовій. Ця проблема зумовлена ще й тим, що у розробленні термінології приймає участь велика кількість вчених з багатьох різних арабських держав.

Найбільш розповсюджений мінус військової термінології в арабській мові полягає в тому, що в наявності великої кількості термінологічних дублетів. Причина полягає в стихійному та неузгодженому застосуванні їх у мовній практиці. Для одного й того ж поняття накопичується ряд термінів, а заходи із урегулювання та штучної уніфікації термінологічних систем (зокрема, арабської військової термінології) поки що мають незначний ефект.

Отже, уніфікація наразі відбувається здебільшого стихійно – через широкий друк та часте вживання. Шлях вирішення цієї проблеми і формування спільної термінології, на думку арабських авторів, вбачається в уніфікації словотвірних засобів, що використовуються при творенні терміна, та максимальне обмеження іншомовних запозичень.

2.3. Тенденції функціонування військової терміносистеми

Початковим завданням визначення напрямів і тенденцій функціонування військової системи термінів є що з'ясування змісту поняття «термін».

На думку, Е. Скороходько, термін – це «слово або усталене словосполучення, що виражає спеціальне поняття науки, техніки чи іншої галузі діяльності людини та має визначення, яке розкриває саме ті ознаки поняття, що відповідають даній галузі» [15]. Відомий перекладознавець Л. Нелюбін вважає, що «термін – це слово або словосполучення спеціальної (військової, технічної, наукової тощо) мови, яке створене (прийняте, запозичене тощо) для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів». Т. Канделакі під терміном розуміє «слово або лексикалізоване словосполучення, яке потребує формування дефініції для встановлення свого значення у відповідній системі понять». А. Суперанська, Н. Подольська та Н. Васильєва розуміють термін, як «словесне позначення поняття, яке входить в систему понять конкретної області професійних знань, а також, як основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей та зауважують, що всередині свого термінологічного поля термін однозначний» [2].

Отже, приходимо висновку, що термін здатен функціонувати тільки як елемент системи термінів. Ми звикли розуміти поняття «Терміносистема» як до сукупності певних термінів, які зрозуміло пояснюють систему понять теорії, що відноситься до певної спеціальної сфери людських знань та діяльності. Це наголошує на тому, що в сфері військової галузі також наявна своя терміносистема, яку необхідно детально досліджувати.

Деякі вчені ставлять військову термінологію поряд з військово-технічною системою термінів та загальноживаним словником. Також вони об'єднують

класифікують їх як лексику військової галузі. Інші вчені приходять до висновку, що терміни військової галузі є словами або словосполученнями, які пояснюють поняття військової справи. Та що вони належать до військової лексики, до якої також відноситься лексика військово-побутової галузі, яка є перехідним об'єктом між термінологією військової галузі та загальноживаним словником.

І. Матюшин розглядає військовий термін, як лексичну одиницю, яка «виконує функцію номінації певного референта військової справи у сфері офіційної військової комунікації». В. Шевчук розуміє військовий термін, як «слово або словосполучення, яке позначає певне спеціальне поняття, що належить до розділу військової науки або техніки» [9, с. 96]. Ми погоджуємось із думкою про те, що склад термінів військової та військово-технічної лексики не є закріпленим, через те, що він постійно набуває певних змін через зникнення з лексики певних слів, або заміни значень, або появлення нових термінів. Причиною цьому є реорганізація збройних сил, виготовлення нових елементів озброєння та техніки, нової тактики проведення та командування під час бойових дій. Через це, термінологія військової галузі потребує постійного та безперервного аналізу та чіткої класифікації.

Як нам відомо, класифікація бере на себе важливу роль у кожній науці. Роль класифікації у термінологічній діяльності є не описово важливою. Так як саме завдяки класифікації проявляється структура певної галузі, яка зображує її картину. Класифікація предметів досліджуваної сфери є традиційним методом опрацювання нової інформації. Класифікація термінів стоїть на дуже важливих чинниках: зміст, структура, функції.

Лінгвістичні класифікації термінів базуються на ознаках термінів, як слів або словосполучень конкретної мови. Прикладом може слугувати:

1) класифікація за змістовою (семантичною) структурою, яка дозволяє виділити терміни однозначні та багатозначні, тобто ті терміни, які мають два або більше значень у рамках однієї терміносистеми;

2) класифікація за сферою використання: універсальні (для багатьох споріднених областей), унікальні (для однієї області) та концептуально-авторські терміни;

3) історико-лексикологічна класифікація термінів, створена для кожної епохи, у якій фігурують терміни-архаїзми та терміни-неологізми» [2, с. 43]

Тому, проаналізувавши цю інформацію, можна поділити терміни на три групи:

1. Загальнонаукові терміни – терміни, які люди використовують переважно у всіх термінологіях галузей, (Наприклад: система, тенденції, закон - النظام، الاتجاهات، القانون)

2. Міжгалузеві терміни – терміни, які використовуються в деяких споріднених або конкретних сферах. (Наприклад: приватна власність - الملكية الخاصة)

3. Вузькогалузеві терміни – це терміни, які використовуються тільки у певній галузі. (Наприклад: лімінг, чип - الجير، رقاقة)

Але ми не в праві забувати про те, що військова термінологія, як і військова справа загалом, поділяється на окремі сфери, тому виділяється тактична, військово-організаційна, військово-технічна термінологія за родами військ та типами збройних сил [11], що можна проілюструвати наступними прикладами (табл. 2.6):

Таблиця 2.6

Приклади військової термінології за класифікаційними групами

Військові команди	Струнко!	نحيل
Військово-технічні терміни	радіолокаційний далекомір	مكتشف نطاق الرادار
Оперативно-тактичні терміни	бойовий порядок	ترتيب المعركة
Військово-адміністративні терміни	дивізійний округ	منطقة التقسيم
Військово-топографічні терміни	розвідка місцевості	استطلاع للمنطقة

Аналізуючи терміносистему військової галузі в Україні, ми з'ясували, що потрібно розрізняти терміни тактичні, організаційні, військово-технічні, терміни, які відносяться до різних родів військ та видів збройних сил тощо. Це все різні сфери військових знань та діяльності, кожній з яких притаманна своя термінологія, а в

межах кожної з них значення терміну цілком однозначне. Відповідно, доопрацювавши поглибивши ідею, представимо власне бачення класифікації військової термінології східної мови (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Класифікація військової термінології східної мови

Група	
Приклад	Переклад
<i>Терміни Сухопутних військ (Термінологія: механізованих, танкових, ракетних військ)</i>	
Танкова бригада	لواء دبابية
Польова артилерія	المدفعية الميدانية
<i>Терміни Військово-морських Сил (перелічують терміни надводних, підводних сил, морської піхоти, морської авіації тощо)</i>	
Десантний корабель	سفينة الإنزال
Крейсер скаут	طراد كاشفي
<i>Терміни Військово-повітряних Сил (включають терміни військової авіації)</i>	
Бомбардувальник	قاذفة القنابل
Винищувач	مدمر
<i>Терміни Військ зв'язку (Війська зв'язку)</i>	
Вузол зв'язку	عقدة الاتصال
<i>Терміни Інженерних військ (Військова інженерія)</i>	
Інженерне забезпечення	الدعم الهندسي
Фортифікаційне обладнання	معدات التحصين

Разом з тим, на сьогоднішній день існують різні погляди на класифікацію термінів та військових термінів, і кожен з поглядів має право на існування, адже окреслює певну конкретну особливість терміна.

Висновки до Розділу II

Другий розділ курсової роботи присвячено дослідженню динамічних процесів у військовій лексиці східної мови, що обумовлені перманентними змінами останньої. Аналіз запозичень лексичного складу військової термінології арабської мови дозволив зробити висновок, що більша частина з них були взяті з перської та турецької мов, але у наш час – багато з різних термінів та назв видів амуніції мають англійське походження, через дуже потужну військову галузь США та вестернізацію військової сфери.

Ваговим фактором впливу на динаміку мови визначено глобалізацію, що обумовило наші дослідження щодо диференціації та уніфікації термінології в побуті та у військовій сфері. У розділі розглянуто та проаналізовано різні шляхи щодо започаткування використання однакових термінів серед різних арабських країн та інших країн світу. Початковим етапом аналізу тенденцій функціонування військової терміносистеми було з'ясування змісту поняття «термін». Розглянуто певні аббревіатури термінологічних систем військової галузі в арабській мові, на основі чого було запропоновано авторське бачення класифікації цих термінів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження ми дійшли таких висновків. По-перше, арабська мова є дуже багатою на синоніми та варіанти терміносистеми, зокрема, має розвинену військову лексику, що пояснюється розвитком професійних сфер і побуту суспільства, а також запозиченнями через розширення зв'язків між різними народами. Відповідно, у роботі досліджувались різні слова й терміни, що виходять за межі військової галузі, яка все ж залишається основним предметом, об'єктом і матеріалом курсової роботи. Проаналізовано різні побутові ситуації на основі інформації з низки наукових джерел та безпосередньо від носіїв арабської мови. Це дозволило зробити висновок, що різні терміни можуть запозичуватись не тільки між мовами, а й між різними діалектами однієї мови.

У першому розділі роботи розкрито сутність військової термінології та констатовано її зв'язок з побутовою мовою. Встановлено, що військова лексика відбиває усі елементи сфери військової комунікації з урахуванням впливу культурних, історичних, територіальних, вузькоспеціалізованих та інших екстралінгвістичних факторів. Розглянуто групи військових термінів, які розподіляють за тематичною ознакою, що відрізняє їх від класифікації загальноживаних термінів, а також військову не-термінологічну лексику. Визначено особливості військової термінології та розглянуто її еволюцію, що дало змогу пояснити зародження та необхідність впровадження певних термінів, а також ті факти, що військова лексика може бути як корисною для співпраці військових, так і зброєю у руках політиків.

В процесі аналізу проблематики застосування та перекладу військової термінології східної мови розкрито зміст поняття «переклад» та окреслено відмінності у лексичному і семантичному напрямках між арабською і українською системами термінів. Найгострішою визнано проблему багатозначності термінів та їх інваріантність в різних країнах арабського світу. З'ясовано, що відмінності між термінами військової галузі наявні й у різних країнах арабського світу, що значно ускладнює їхній переклад, відтак багато військових підручників та писемних матеріалів використовуються тільки у країні видання. Ще однією проблемою

визначено процес поширення різних скорочень назв у військовій справі та брак спеціальних словників. Крім того, словників бракує не тільки перекладачам арабської мови, але й самим арабам. Нерідко носій з країн Перської затоки, пройшовши військову підготовку в Алжирі й отримавши там звання офіцера, не може ними скористатися, адже його знання можуть знадобитись тільки у Алжирі. В його рідній країні можуть використовуватись зовсім різні терміни, тому він дуже часто змушений звертатись до військовослужбовців своєї рідної армії за поясненнями та консультаціями щодо певних термінів та їх використання, адже військові терміни можуть використовуватись не тільки під час підготовки та проведення бойових дій, а ще й на різних сумісних навчаннях або під час різних ситуацій побутового життя військовослужбовців.

Другий розділ курсової роботи присвячено дослідженню динамічних процесів у військовій лексиці східної мови, що обумовлені перманентними змінами останньої. Аналіз запозичень лексичного складу військової термінології арабської мови дозволив зробити висновок, що більша частина з них були взяті з перської та турецької мов, але у наш час – багато з різних термінів та назв видів амуніції мають англійське походження, через дуже потужну військову галузь США та вестернізацію військової сфери.

Ваговим фактором впливу на динаміку мови визначено глобалізацію, що обумовило наші дослідження щодо диференціації та уніфікації термінології в побуті та у військовій сфері. У розділі розглянуто та проаналізовано різні шляхи щодо започаткування використання однакових термінів серед різних арабських країн та інших країн світу. Початковим етапом аналізу тенденцій функціонування військової терміносистеми було з'ясування змісту поняття «термін». Розглянуто певні аббревіатури термінологічних систем військової галузі в арабській мові, на основі чого було запропоновано авторське бачення класифікації цих термінів. Такий підхід полегшує їх використання у різних словниках та подальших розробках цих словників, що представляє для нас професійний інтерес, зокрема, якщо майбутньому саме ми будемо займатись вирішенням цієї гострої проблеми не для арабістів та для самих арабів.

Таким чином, військову лексику визнано дуже гнучкою і придатною для іншомовних запозичень, а військова термінологія, як одна з найбільших складових військової лексики, визначає поняття, безпосередньо пов'язані з військовою справою, несе найбільше смислове навантаження та тісно переплітається з побутовою сферою, в першу чергу, військовослужбовців. Військова термінологія представлена сукупністю військових термінів, які визначені як лексичні одиниці на позначення загальновійськового або військово-спеціального поняття.

خلاصة/Анотація

يدرس المقرر الدراسي المفردات العسكرية للغات الشرقية ومجالات اللغويات ذات الصلة في اللغة العربية. تم الكشف عن جوهر المصطلحات العسكرية والتأكد من ارتباطها باللغة اليومية. يتم دراسة تاريخ وظهور مصطلحات الصناعة العسكرية في البلدان الناطقة باللغة العربية ، ويتم النظر في المشاكل التي تنشأ عند استخدام هذه المصطلحات من قبل العرب وترجمتها إلى لغات أخرى في العالم. تم تحديد مشكلة تطبيق وترجمة المصطلحات العسكرية للغة الشرقية. تمت دراسة العمليات الديناميكية في المعجم العسكري للغة شرقية. تم التوصل إلى استنتاجات بشأن أهمية وتنقل المفردات العسكرية للغات الشرقية

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулла Ахмед. *Армия и демократия в Египте*. Каир: Синай лил-Нашр, 1990.
2. Білозерська Л. П., Вознесенко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Навч. посіб. для студентів філол. напрямку підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
3. Василенко Д. В. Запозичення у складі англомовного військового лексикону. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. №32. С. 202-206.
4. Голдованский Я.А. Етапи іншомовного походження в лексичній системі мови-реципієнта. *Іншомовна філологія*. 1983. Вип. 69. С. 17-21.
5. Голубовська І. О., Жалай В. Я., Биховець Н. М., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. Укладання термінологічних словників: концептуальність реєстрових слів-термінів, дискурс словникової статті та напрямки майбутніх досліджень. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 2012. С. 3-20.
6. Жалай В. Я., Линник Т. Г., Миронюк Т. М. та ін. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2018. С. 5-43.
7. Жалай В. Я., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова, Л. М.. Перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2017. С. 3-17.
8. Зайцева М. О. Особливості перекладу військових текстів: синтаксичний рівень. *Лінгвістичні дослідження*. 2013. Вип. 36. С. 266-272.
9. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2013. №10. С. 96–102.
10. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. Вип. 66. С. 65-67.

11. Мельник П. П., Юрковська М. М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. *Науковий вісник ДонНУ*. 2021. С. 137–141.
12. Пожидаєв А. О. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України. К.: НАВС України. 2016. 156 с.
13. Семигінівська Т.Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства. *Вісник СумДУ*. 2007. № 1. Т. 2. С. 45-49.
14. Скляренко О. С. Етнічна ономастика: монографія: у 5 кн. Кн. 1: Світ арабів і арабський антропонімікон / Олексій Скляренко, Ольга Скляренко. Одеса: Астропринт, 2020. 284 с.
15. Стацюк Р. В. Калькування як засіб творення нових терміноелементів (на матеріалі військової термінології сучасної арабської літературної мови). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5. Т. 2 С. 145-148.
16. Стацюк Р. В. Проблеми перекладу військово-технічної термінології сучасної арабської літературної мови. *Сходознавство*. 2014. № 68. С. 141-152.
17. Щуровська О. А. Явище регіональної диференціації та проблема уніфікації арабської військової термінології. *Українська орієнталістика*. 2007-2008. Вип. 2-3. С. 51-56.
18. Algeo J. Fifty Years Among The New Words. A Dictionary of Neologisms. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 257 p.
19. Alzhanbayeva U.T., Kokeyeva D.M. Turkish Military Terms in Arabic Language. *Eurasian Journal of Social Sciences and Humanities*. 2015. №1. С. 23-27.
20. Bowyer R. Campaign. Dictionary of Military Terms. Macmillan, Bloomsbury, 2004. 280 p.
21. Derbisaliyev A. The Arab literature. Almaty: Mektep, 1982. 208 p.
22. Dickson P. War Slang. American Fighting Words and Phrases from the Civil War to the Gulf War. N.Y., 1994. 403 p.
23. Fries C. Usage Levels And Dialect Distribution. The American College Dictionary. New-York: New American Library, 1947.